

історико-педагогічних спецкурсів, посібників, підручників та інших навчально-методичних матеріалів; поглибленні дослідницьких розвідок основних форм мистецької освіти на Поділлі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Антошко М.О. Мистецьке життя Вінниччини 60-х років XIX – першої половини XX століття в контексті художньої культури Поділля : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури» / М. О. Антошко. – К., 2011. – 16 с.
2. Бурдейна-Публіка Т. В. Становлення і розвиток професійних форм музичного життя Вінниччини як складова Подільського краю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури (мистецтвознавство)» / Т. В. Бурдейна-Публіка. – Львів, 2009. – 20 с.
3. Найда В.Ю. Розвиток музичної освіти на Поділлі (кінець XIX – початок XX століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В.Ю. Найда. – К., 2014. – 21 с.
4. Попик О.І. Розвиток художньої освіти на Поділлі в кінці XIX – на початку XX століття :

автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О.І. Попик. – К., 2003. – 22 с.

5. Римар Р. С. Хорове мистецтво Хмельниччини в контексті історичного процесу (друга половина XIX – початок XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури (мистецтвознавство)» / Р.С. Римар. – Львів, 2008. – 20 с.

6. Рудницька О.П. Педагогіка : загальна та мистецька : навч. посіб. / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.

7. Ярова М. В. Становлення і розвиток співацької освіти на Поділлі (кінець XIX – початок XX століть) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / М. В. Ярова. – К., 2011. – 22 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Найда Віра Юріївна – викладач кафедри теорії та методики музичного мистецтва Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Коло наукових інтересів: історія становлення та розвитку музичної освіти на Поділлі.

УДК 373.51:78

НОВІТНІ ЗАСОБИ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ ХХІ СТОЛІТТЯ: ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ТА МЕТОДИ ЕЙДЕТИКИ

Тетяна РАСТРУБА (Ніжин)

Постановка проблеми. Актуальними завданнями, які постають на сьогоднішній день перед освітою є забезпечення належного рівня підготовки учнів, здатних до виявлення творчої активності, самостійності, самореалізації в сучасному мінливому просторі. У зв'язку з цим особливого значення набуває особистісно орієнтований підхід до навчання і виховання, специфіка якого виражається в розгляді суб'єктивного досвіду дитини, як суспільно значущої ціннісної сфери, збагачення його у напрямку універсальності та самобутності.

Водночас, з бурхливим розвитком науки і техніки, зростає і обсяг навчального шкільного матеріалу, що спричиняє певні суперечності в можливості його засвоєння. Тому, вчені активно працюють над розробкою низки методик, які органічно доповнюють одна одну, та допомагають сучасній дитині досягнути освітній процес, використовуючи закони творчості для удосконалення змісту та мотивів навчання. Серед таких методик досить популярною є, так звана «Школа ейдетики», використання якої, на нашу думку, є дуже

доречним на предметах художньо-естетичного циклу, зокрема уроці музичного мистецтва.

Аналіз досліджень і публікацій. Останнім часом, в освітньому просторі, голосно заявляє про себе особистісно орієнтований підхід до навчання і виховання, теоретичними передумовами становлення якого були ідеї філософської та педагогічної антропології (Б. Бім-Бад, В. Болгаріна, В. Блюмкін, О. Дубко, І. Зязюн, Л. Сохань, С. Подмазін), роботи представників гуманістичного руху в психології (К. Абульханова-Славська, Г. Балл, І. Бех, Р. Берне, В. Білоусова, О. Бодальов, М. Боришевський, Л. Виготський, В. Киричок, А. Маслоу, Г.Олпорт, М.Потанін, К. Роджерс, Е. Фромм, Н. Щуркова та інші) та педагогіці (Ш. Амонашвілі, І. Арябкіна, О. Асмолов, Л. Божович, Є. Бондаревська, В. Бутенко, О. Виговська, С. Гончаренко, В. Давидов, В. Киричок, С. Кульневич, Ю. Мальований, В. Моляко, В. Оржеховська, Л. Проко-лієнко, Г. Пустовіт, В. Рогозіна, С. Рудакив-ська, О. Савченко, В.Сериков, С.Сисоєва, А. Сиротенко, В. Сухомлинський, О. Столя-

ренко, І. Тараненко, В. Татенко, К. Чорна, А. Хуторський, І. Якиманська та ін.).

Теоретичні засади удосконалення форм та методів навчання досить широко розробляють вчені А. Алексюк, С. Бондар, Л. Момот, В. Онишук, В. Паламарчук та багато інших. Проблеми застосування методів ейдетики в педагогіці присвячені роботи Є. Аношука, А. Бесєдіної, І. Матюгіна, О. Нечипоренко, О. Пашенко, Ж. Свіщовської, Н. Хмельницької та ін.

Різні аспекти музичного навчання і виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів постійно привертають увагу українських вчених-педагогів (А. Болгарський, В. Бутенко, С. Горбенко, О. Лобова, Л. Масол, О. Михайличенко, О. Олексюк, Г. Падалка, Е. Печерська, А. Растрігіна, О. Ростовський, О. Рудницька, Т. Танько, О. Хижна, Л. Хлебнікова, Г. Шевченко, В. Шульгіна, О. Щолокова).

Мета нашого дослідження полягає у визначенні новітніх засобів музичної освіти дітей шкільного віку (методи ейдетики) в контексті особистісно орієнтованого підходу.

Виклад основного матеріалу. Особистісно орієнтований підхід в навчанні та вихованні є однією з основних проблем сучасної теорії та практики, що дозволяє змінити роль і місце освіти в суспільстві, її соціальну значущість, характер, цілі і завдання, і переосмислити саме поняття «освіта», забезпечити гармонію людини з собою та оточуючим середовищем. В. В. Серіков, наголошує, що «особистісно орієнтована освіта – це не формування особистості із заданими властивостями, а створення умов для повноцінного проявлення та ... розвитку особистісних функцій суб'єктів пізнавального процесу» [6, с. 18]. Тому, доцільність застосування такої освіти надає можливість для складання умов формування та прояву особистісних якостей учнів, сприяє розвитку їх мислення, становленню творчої, активної, ініціативної особистості, задовольняє пізнавальні та духовні потреби, стимулює розвиток інтелекту, соціальних та комунікативних здібностей, навиків самоосвіти, самопізнання та саморозвитку.

Аналізуючи висновки багатьох вчених (Є. Бондарківська, В. Серіков, О. Пехота, С. Подмазін, І. Якиманська та ін.) з даного дослідження, можна наголосити, що особистісно орієнтований підхід в освіті спрямований на вирішення низки завдань: подолання труднощів, викликаних генетично та соціально обумовленими відмінностями в рівні розвитку дітей; підвищення престижу шкільної освіти, формування в дітей стійкого інтересу до пізнання, бажання та вміння

самостійно навчатися; виховання в кожній молодій людині звичок неусвідомленої соціально-моральної поведінки, духовної та побутової культури, культури праці, естетично, екологічно та фізично здорового способу життя, тобто тих рис особистості, яких вона не може набути тільки на уроках [5].

Важлива роль в цьому процесі належить естетичному вихованню, яке відрізняється універсальністю впливу на особистість у всіх напрямках (розвиток загальних психічних властивостей – мислення, уваги, пам'яті, волі; виховання емоційної чуйності, морально-естетичних ідеалів і т.п.), що забезпечується через призму мистецьких дисциплін загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема уроків музики.

В умовах особистісно орієнтованого підходу процес музично-естетичного розвитку дітей на уроках музики включає в себе всі види музичної діяльності (спів, слухання музики, гру на дитячих музичних інструментах, музично-ритмічні рухи і т.ін.) під час виконання яких, дитина не сидить відсторонено у роздумах про музику, а активно діє всередині самої музики [2]. Тому, така активно-діяльна позиція стає поштовхом до самовираження і творчого пошуку, в якому дитина відкриватиме нове для себе, а для оточуючих – нове про себе.

З огляду на вищесказане змінюються і вимоги до вчителя, як партнера, основні завдання якого постають у максимальній активізації внутрішніх ресурсів учнів, наданні їм змоги розвиватися і самореалізуватися, врахуванні їхніх можливостей та здібностей. Взаємодія між вчителем та учнями має будуватися на основі єдності позицій, бажань і ні в якому разі не вимушеного спілкування. Сучасний вчитель має застосовувати у своїй практичній діяльності такі методи та форми навчання, які б тільки удосконалили процес музичної діяльності та наповнили її атмосферою творчості, взаємної співпраці.

У визначенні методів, теорія та методика музичної освіти спирається на загальнопедагогічні методи, але при цьому критерій їх вибору залежить від особливостей змісту учбового матеріалу, конкретних педагогічних цілей, підготовленості дітей, а також індивідуальності педагога. Поряд із загальнопедагогічними методами навчання, музична теорія та практика налічує й особисті методи, які обумовлені естетичною сутністю та інтонаційною природою музичного мистецтва. «Метод» від грецького – шлях до чогось, тобто методи музичного навчання це певні педагогічні дії вчителя та учнів, які спрямовані на досягнення мети музичної освіти, виховання та розвитку дітей. Вони поділяються на більш

приватні прийоми, які їх конкретизують та деталізують. За класифікацією музичні методи розмежовують на словесні, наочні, практичні (рухи, гра, імпровізація), спостереження, співпереживання, порівняння, музичного узагальнення, забігання наперед та повернення до пройденого, емоційної драматургії, розвитку музичного сприйняття, проблемно-пошуковий, стимулювання музичної діяльності, розвитку емпатії, творчих завдань і т. д. [3, с. 104].

Особистісно орієнтована музична освіта вимагає від сучасних вчителів пошуку таких методів, які б стимулювали творчу активність, самостійність, самореалізацію учнів. Розробляючи дану проблему вчені поряд із традиційними виокремлюють ряд інших методів та прийомів, що допомагають організації пізнавальної та практичної музичної діяльності в контексті особистісно орієнтованого підходу. До таких методів відносяться інтерактивні, ігрові, проблемно-пошукові (Л. Масол), методи аудиторної передачі, візуальної демонстрації, кінестетичного сприйняття та передачі естетичної інформації, методи художнього виконання, синектики, художньо-творчих аналогій, навчально-критичного вираження, вживання в естетичний об'єкт (О. Олексюк) та прийоми створення яскравих образно-наочних уявлень, ситуацій успіху, взаємодопомоги, спонування до пошуку альтернативного рішення (С. Горбенко), прийоми полімодального уявлення естетичної інформації («музичних люстерок», пластичного моделювання, зорової стимуляції, синкретичного занурення в художній образ), рефлексивні прийоми – ранжування, емпатичного слухання (Є. Волчегорська) та здійснення самостійних художньо-творчих проєктів. На нашу думку, такі новітні засоби особистісно орієнтованої музичної освіти можна поєднати із методами ейдетики, які на сьогоднішній день користуються широкою популярністю в освітньому просторі. Зауважимо, що на теренах пострадянського простору ейдетика, яка досліджується І.Матюгіним та проблеми теорії особистісно орієнтованого навчання та виховання активно розробляються з середини 1980-х років, що безпосередньо мали спільні точки дотику і знайшли своє відображення у педагогічних дослідженнях XXI століття.

Ейдетика (від гр. edio – вид, вигляд, edios – образ) – психологічна здатність відтворювати надзвичайно яскравий наочний образ предмета через тривалий час після припинення його дії на органи чуття [7, с. 232]. Ейдетика завдяки розвитку образної уяви та яскравої фантазії

допомагає використовувати ті виняткові можливості, «резерви», які є у кожного та дозволяє комфортно і легко здобувати нові знання, отримуючи задоволення від реалізації своїх здібностей. Застосовуючи її в педагогічній практиці змінюється самооцінка кожної дитини, виникає впевненість у своїх силах і легкість сприйняття будь-якої інформації, що є ознакою особистісно орієнтованого підходу [4, с. 16].

Спільними компонентами особистісно орієнтованого підходу та системи ейдетики є весела атмосфера, доступність ігрового матеріалу, врахування особливостей кожної дитини і т. ін. Загалом методами ейдетики широко користуються у початковій школі, враховуючи специфіку психологічного розвитку дитини, але, на нашу думку, не слід нехтувати нею і в основній школі, особливо на предметах художньо-естетичного циклу.

Тож, розглянемо декілька методів і прийомів ейдетики, які, на нашу думку, можна сміливо використовувати у музично-педагогічній практиці.

1. Метод Цицерона, або метод місць. Науковцями доведено, що пригадування інформації пов'язується з місцем її виникнення. Цей метод базується на зорових асоціаціях, написанням інформації вчителем на дошці, вивішуванням плакатів і схем. Цей метод доречно застосовувати у 5–8 класах на уроках музичного мистецтва, коли потрібно запам'ятати словникові музичні терміни, набути нові музичні знання.

2. Метод Аткинсона. Цей метод спрямований на запам'ятовування іншомовних слів, які в музичному мистецтві досить широко використовуються. Тому діти вивчаючи ту чи іншу тему на уроці музики можуть легко запам'ятати такі слова, уявляючи щось смішне, цікаве, незвичайне.

3. Метод графічних трансформацій (ноти, ключі). Розповідаючи про ноти та ключі вчитель має «розфабувати» уяву кожної дитини. Таким чином кожна нотка перетворюється в певний образ, який вона нагадає дитині. В такий же спосіб можна запам'ятати дати життя відомих композиторів, визначні епохи і т. п.

4. Ланцюговий метод. Він будується на асоціативних зв'язках. Можна допомогти учням збагатити словничок емоційно-образних визначень музики, викликавши в їхній уяві певні асоціації характеристики музики: «сумна», «жалібна», «пригнічена»; «похмура», «зухвала», «грізна» і т.д. А потім перейти від цих асоціацій до аналізу музичного твору.

5. Звукові асоціації. Цей метод буде дуже корисним коли діти знайомляться з різними

музичними інструментами, типами голосів тощо.

6. Друдлі (графічні абстракції). Мабуть це найулюбленіший метод для дітей, оскільки простота та невизначеність друдлів створюють невичерпний простір для породження асоціативних образів. Друдлі – це загадки-головоломки, малюнок про який неможливо чітко сказати, що це. В музичній педагогіці, особливо в розробках нових робочих зошитів з музичного мистецтва вони досить широко використовуються.

7. Метод піктограм. Цей метод також дуже популярний в сучасних підручниках та робочих зошитах з музики. Піктограми – маленькі прості малюнки, знаки в яких виділяються суттєві ознаки предмета або поняття. Такий тип роботи сприяє подоланню невпевненості у дітей та підвищенню загальної активності на заняттях. Загалом у підручниках використовують таку систему піктограм: «послухай музику» – грамофон, «заспівай, заграй» – дзвіночок, «для допитливих» – скрипковий ключ та ін.

8. Методи оживлення. Надання уявному образу властивостей живої істоти – рухливість, динамічність тощо. Цей метод допоможе при вивченні різних жанрів музики і т. ін.

9. Методи «авторського напуття». Робота з назвою твору, адже свідомо чи несвідомо він ніколи не дається авторові випадково, він завжди несе в собі певний смисл, пов'язаний з основною ідеєю. Композитор немовби вказує нам шлях подальшого слідування за його «образним полем».

10. Метод «зрощування митців». Створення взаємодії між індивідуальною свідомістю та основною ідеєю твору, жанру і т.д. Виділяючи основну тему твору, вчитель вишукує у свідомості учнів пов'язаний з нею архетип, який поєднує індивідуальну свідомість і музичний твір на основі активізації відновлювальної уяви [1].

Поряд з вищезгаданими методами ейдетики існує ще ряд інших, які також можна прилаштувати до занять музичного мистецтва. Загалом, будь-який вчитель може удосконалити та розширити ці методи, що дозволить сприяти новому життєвому й художньо-естетичному досвіду учнів та дозволить відтворювати яскравий наочний образ протягом тривалого часу.

Висновки. Отже, в цілому використання методів ейдетики в контексті особистісно орієнтованого підходу до навчання і виховання оптимізують процес осмислення, опрацювання і засвоєння інформації; розширюють об'єми пам'яті; виробляють навички творчого мислення (вміння вирішувати будь-які завдання легко, оригінально, із задоволенням), швидко знаходити рішення та генерувати ідеї; пробуджують пізнавальну активність, бажання розвиватися, бачити свої успіхи; розвиваються позитивні емоції, впевненість у собі; надається можливість кожній дитині побачити свої здібності, таланти, результати. Учень при цьому стає більш працездатним, краще вчиться, тобто розвивається як особистість. Звичайно, дана проблема не є остаточно вирішеною і потребує подальшого дослідження.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Антошук Є. Швидка педагогічна допомога / Є. Антошук // Початкова освіта – 2000. – №19 (67) – С. 3.
2. Горбенко С. С. Історія гуманізації музичної освіти дітей шкільного віку: Навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання. Видання друге, доповнен. / С. С. Горбенко – Житомир: В. Б. Котвицький, 2008. – 416 с.
3. Олексюк О. М. Музична педагогіка: навчальний посібник / О. М. Олексюк. – К.: КНУКіМ, 2006. – 188 с.
4. Пашенко О. Ейдетика – що це? / О. Пашенко // Дошкільне виховання. – 2008. – №11 – С. 16–17.
5. Пехота О. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя: монографія. – 2-е вид. доп. та перероб. / О. Пехота, А. Старева. – Миколаїв : Вид-во «Іліон», 2006. – 272 с.
6. Сериков В. В. Личностно ориентированное образование / В. В. Сериков // Педагогика. –1994. – № 5. – С. 16–21.
7. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука – Київ, 1974. – 776 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Раструба Тетяна Віталіївна – викладач кафедри вокально-хорової майстерності Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Коло наукових інтересів: розвиток особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття.